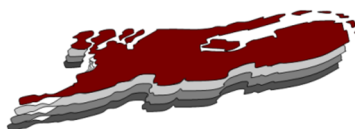

**Bureauonderzoek en Inventariserend
veldonderzoek karterende fase**

**Oosteinde 102 - 104,
Vriezenveen gemeente
Twenterand (OV).**

januari 2019

Versie 2 (definitief)

In opdracht van:
Ad Fontem ruimtelijk advies

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 227

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek karterende fase
Oosteinde 102 - 104 te Vriezenveen, gemeente Twenterand (OV)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: Ad Fontem ruimtelijk advies

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: J.A.M. Oude Rengerink

Autorisatie: E. W. Brouwer

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie V.O.F
Virulyweg 21F
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie V.O.F, Almelo, januari 2019

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie V.O.F. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in januari 2019 een Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek karterende fase uitgevoerd aan het Oosteinde 102-104 te Vriezenveen. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure vanwege het voornemen op het terrein de bestaande bebouwing te slopen ten gunste van nieuwbouw.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Hiertoe zijn een aantal onderzoeksvragen opgesteld (zie paragraaf 1.7). Op basis van het bureauonderzoek worden resten uit de nieuwe tijd (van na 1666) verwacht. Resten van de voorganger van de huidige bebouwing worden echter niet meer verwacht. Het huidige pand dateert uit 1923 en is op vrijwel dezelfde locatie gebouwd als haar voorganger. Aannemelijk is dat resten van deze voorganger tijdens de bouw van het huidige pand is verdwenen. In de top van de Pleistocene ondergrond kunnen nog resten uit de periode neolithicum – Romeinse tijd worden verwacht. Echter, gedurende een groot deel van deze periode was het plangebied met veen bedekt; het gebied was daarmee waarschijnlijk niet aantrekkelijk voor bewoning en de kans op resten uit deze periode en de vroege middeleeuwen wordt daarom zeer klein geacht.

Het karterende booronderzoek had tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zonodig aan te vullen. De karterende boringen hadden tot doel eventuele vindplaatsen op te sporen. Ook hiertoe zijn onderzoeksvragen opgesteld (paragraaf 5.2). Tijdens het booronderzoek is een ophoogpakket aangetroffen. In diverse boringen zijn daarbij resten van pre-industrieel baksteen gevonden. Vermoedelijk hangen deze samen met de bebouwing van voor 1923. Het gegeven dat de resten in diverse boringen verspreid over het terrein zijn aangetroffen duidt erop dat er sprake is geweest van grootschalige sloopwerkzaamheden, waarbij de puinresten over het plangebied zijn verspreid.

Het onderzoek heeft onder een dunne moerige laag een nagenoeg intacte podzolbodem uitgewezen. Hierin zijn geen archeologische indicatoren gezien. In het gebied kunnen (verstoorde) resten van oude bebouwing worden verwacht, alsmede resten van erfinrichting (waterputten, beerputten) uit de nieuwe tijd. Het archeologisch belang hiervan is laag. We bevelen daarom geen nader vervolgonderzoek aan. Wel dienen leden van de Vereniging Oud Vriezenveen in de gelegenheid te worden gesteld waarnemingen te doen tijdens de grondwerkzaamheden.

De implementatie van dit advies is in handen van de bevoegde overheid, de gemeente Twenterand. De gemeente wordt hierin vertegenwoordigd door haar deskundige, de heer A. Vissinga (regio-archeoloog), 038 – 421 32 57, mail albert.vissinga@hetoversticht.nl.

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding onderzoek	7
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	7
1.3 Administratieve gegevens	8
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	9
1.5 Geplande verstoring	9
1.6 Gemeentelijk beleid	10
1.7 Onderzoeksdoel	11
2 Inventarisatie	12
2.1 Inleiding	12
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	12
2.3 Archeologie	14
2.3.1 Eerder archeologisch onderzoek	14
2.4 Historie	14
3 Conclusie	18
4 Verwachtingsmodel	20
5 Veldonderzoek	22
5.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	22
5.2 Vraagstelling	22
5.3 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	23
5.4 Resultaten: archeologie	24
6 Conclusie en verwachting	25
7 Selectieadvies	28
literatuur	29
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	30
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	31
BIJLAGE 3 Actueel Hoogtebestand Nederland	32
BIJLAGE 4 Archeolandschappelijke eenhedenkaart	33
BIJLAGE 5 Bodemkaart	34
BIJLAGE 6 Waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen	35
BIJLAGE 7 Boorpuntenkaart veldonderzoek	36
BIJLAGE 8 Boorstaten veldonderzoek	37

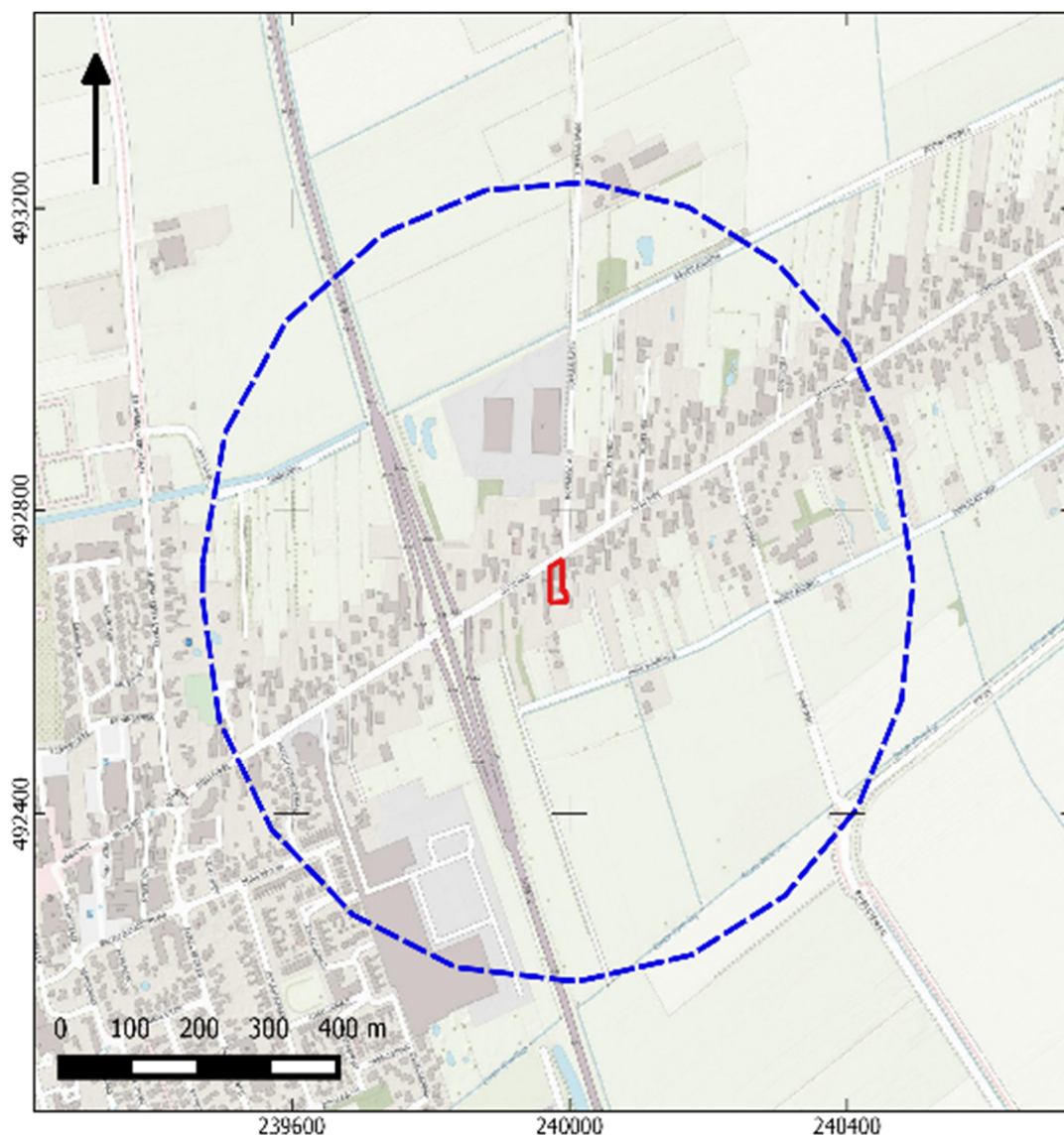
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande sloop van de huidige opstallen en nieuwbouw aan het Oosteinde 102 - 104 te Vriezenveen, gemeente Twenterand (OV). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente Twenterand heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied betreft het Oosteinde 102-104 in Vriezenveen, gemeente Twenterand (OV), zie onderstaande afbeelding.

Afbeelding 1. Ligging van het plan- en onderzoeksgebied.

Het plangebied heeft een omvang van 985 m². Voor een beter begrip van de bodemkundige omstandigheden en de archeologie van de planlocatie is een groter gebied bestudeerd. Een zone van 500 m rondom het plangebied wordt voldoende geacht om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen. Deze zone wordt aangeduid als 'onderzoeksgebied'.

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Twenterand
Plaats	Vriezenveen
Toponiem	Oosteinde
Laagland Archeologie projectnummer	VROO1802

Datum conceptrapportage	16 november 2018
Datum definitief rapport	15 januari 2019
XY-coördinaten	239971/492726
	239988/492735
	239995/492680
	239972/492679
Oppervlakte/lengte plangebied	ca 985 m2
Datering	steentijd - nieuwe tijd
Complextype	Nederzetting
Onderzoeksmeldingsnr	4648018100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek karterende fase
Opdrachtgever	Ad Fontem ruimtelijk advies
Bevoegde overheid	gemeente Twenterand
Adviseur namens bevoegde overheid	de heer A. Vissinga
Goedkeuring bevoegde overheid	11 januari 2019
Beheer documentatie	Bibliotheek RCE archief Laagland Archeologie vof
Uitvoerder	Laagland Archeologie V.O.F. Virulyweg 21F 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

Tabel 1. Objectgegevens.

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel bebouwd. Het maakt deel uit van de oude kern van Vriezenveen. Het hoofdgebouw is gebouwd in 1923. Het is niet bekend of de woning onderkelderd is. Naast het hoofdgebouw, een voormalige boerderij die nu is gesplitst in zelfstandige woningen, zijn diverse bijgebouwen aanwezig. De huidige bebouwing is in slechte staat en zal worden gesloopt. Op de locatie zijn nieuwe woningen voorzien. In dit stadium is de exacte invulling van de plannen nog niet concreet.

1.5 GEPLANEDE VERSTORING

De ingrepen vinden plaats binnen het plangebied. De diepte van de geplande versterking reikt vermoedelijk overwegend niet dieper dan ongeveer 100 cm –mv. Rioleringsbuizen kunnen dieper aangelegd worden.

1.6 GEMEENTELIJK BELEID

Het plangebied valt onder het bestemmingsplan 'Vriezenveen lintbebouwing en centrumgebied'. Hierin wordt het onderdeel Archeologie niet genoemd. De gemeente heeft in 2007 een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart laten maken.¹

Afbeelding 2 Gemeentelijke archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart. Het plangebied is blauw omlijnd. Lichtgeel: lage verwachting. Rood/donkerrood omlijnd: hoge verwachting bij cultuurhistorisch element of in dorpskern. Schuine arcering: verstoringen.

Voor zones met een lage verwachting luidt het beleidsadvies: geen archeologisch onderzoek noodzakelijk mits het plangebied geheel in een lage verwachtingszone ligt en grenzend aan de planlocatie geen waardevol archeologisch terrein aanwezig is. Voor de zone met een hoge verwachting geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen dieper dan 40 cm en met een oppervlakte groter of gelijk aan 100 m². De geplande ingreep overschrijdt deze grenzen.

¹ Boshoven e.a., 2007.

1.7 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). Het bureauonderzoek heeft tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen aan de hand van bestaande bronnen, en te bepalen of en zo ja welke delen van het plangebied in aanmerking komen voor vervolgonderzoek. Het verwachtingsmodel wordt getoetst en zo nodig aangevuld door middel van een verkennend en karterend booronderzoek. Op grond van de resultaten van dit onderzoek kan worden beoordeeld of en zo ja, welke vorm van vervolgonderzoek nodig is om de archeologische waarde van het gebied te kunnen vaststellen.

Voor realisering van de doelstelling wordt de volgende vraagstelling gehanteerd:

- *Wat is de fysisch-geografische situatie van het gebied?*
- *Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog intact? Wat is de invloed van de geomorfologische en bodemkundige aspecten van het plangebied op bewoning en gebruik in het verleden?*
- *Welke bekende archeologische waarden (complextype, archeologische periode) bevinden zich in het plan- en onderzoeksgebied?*
- *Wat is bekend over het historisch gebruik van het plangebied?*
- *Wat is de specifieke verwachting van het plangebied ten aanzien van archeologische waarden? (datering, complextype, omvang, diepteligging, gaafheid en conservering, locatie, uiterlijke kenmerken (artefacten en type indicatoren), mogelijke verstoringen)?*

HOOFDSTUK 2 INVENTARISATIE

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk worden de relevante landschappelijke ontwikkeling en huidige bodemkundige situatie beschreven. Tevens wordt ingegaan op de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied en de historische situatie. Voor wat betreft de in de tekst genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

Vriezenveen ligt in het oostelijke dekzandgebied. Tijdens de laatste ijstijd (Weichselien, 116.000 – 11.500 voor heden) werden grote delen bedekt met een dikke laag dekzand (Laagpakket van Wierden, Formatie van Bortel). Dit zand werd niet overal gelijkmatig afgezet en er ontstonden dekzandvlakten, - ruggen, - welvingen en gordeldekzandruggen rond oudere gestuwde afzettingen (stuwwallen). Het oude bewoningslint (Westeinde – Oosteinde) van Vriezenveen is op een dekzandrug ontstaan.

In de huidige warme periode (Holoceen, 11.500 tot heden) verslechterde de afwatering door diverse oorzaken en vanuit laaggelegen, relatief natte gebieden (beekdalen, meertjes) ontstond veen (Laagpakket van Griendtsveen, Formatie van Nieuwkoop). Uit geraadpleegde paleogeografische kaarten² (niet afgebeeld) blijkt dat tussen ongeveer 5500 en 3850 voor Chr. grote delen rondom het plangebied bedekt raakten met veen. Het plangebied (en het latere Vriezenveen) lag wat hoger en bleef aanvankelijk vrij, maar omstreeks 2750 voor Chr. was het gehele gebied onder het veen verdwenen. Door diverse oorzaken stagneerde de veengroei. De hoogste delen van de dekzandrug – waaronder het deel waarop het plangebied ligt – kon tussen ongeveer 500 voor en 800 na Chr. weer opduiken en is sindsdien waarschijnlijk grotendeels veenvrij geweest.

Geomorfologie

Voor een beschrijving van de geomorfologische situatie is gebruik gemaakt van de gemeentelijke archeolandschappelijke eenhedenkaart³ (zie bijlage 4) die een gedetailleerder beeld geeft dan de geomorfologische kaart 1:50.000. Op deze kaart ligt het plangebied in een dekzandvlakte, afgedekt door veen.

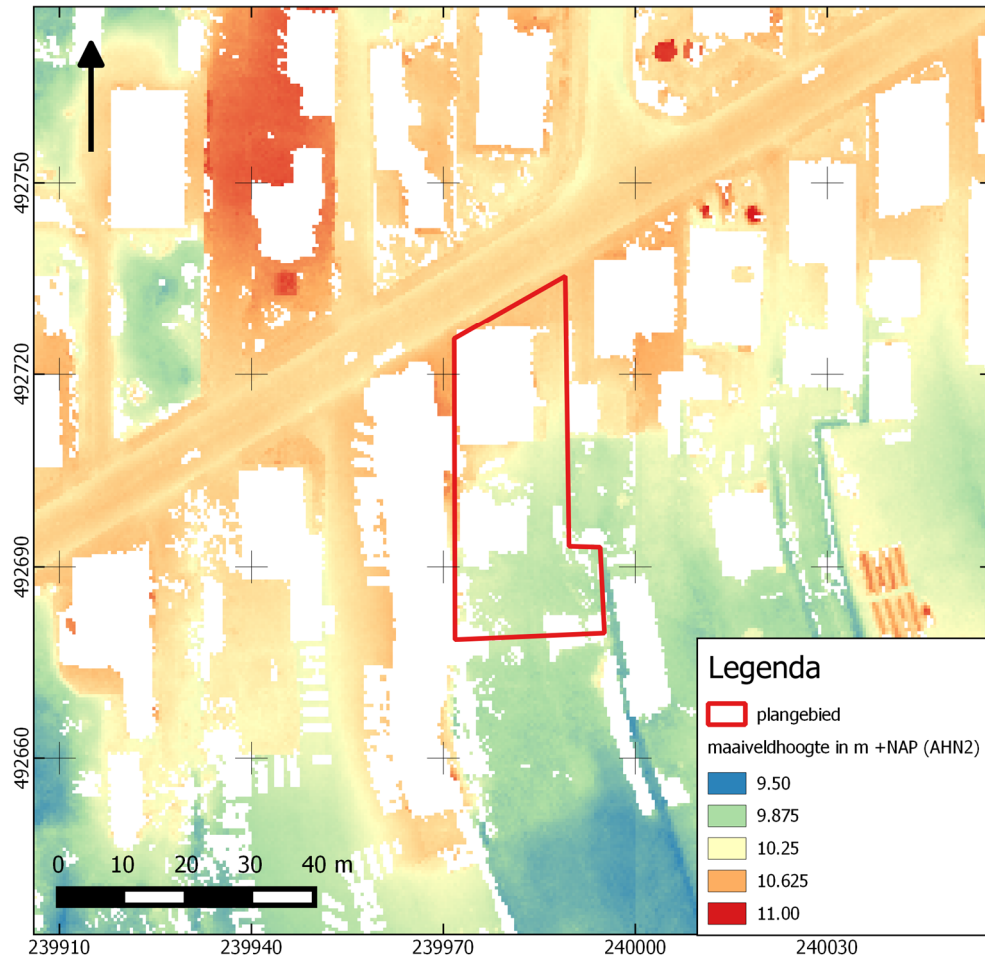
Op het AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), zie bijlage 3 is te zien dat het bewoningslint van Vriezenveen wat hoger ligt dan de omgeving. Dit zal voor een

² Vos e.a., 2013

³ bron: gemeente Twenterand.

groot deel door ophogingen zijn veroorzaakt. Ten noordoosten komen wat dekzandopduikingen voor. Ten noorden en zuiden van het plangebied ligt een wat grillige vlakte voor met lage depressies en opduikingen. Het maximale hoogteverschil is hier meestal ongeveer een halve meter.

Onderstaande afbeelding toont een detailopname van het plangebied op het AHN.

Afbeelding 3. Detailopname van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2).

Het Oosteinde ligt hier wat hoger (opgehoogd). De bebouwing aan weerszijden van het Oosteinde ligt op kleine podia. In noordelijke en zuidelijke richting loopt het maaiveld wat af.

Bodem

Bodemkundig (bijlage 5) ligt het gebied in een niet-gekarteerd gebied (bebouwde kom). Op basis van de omliggende eenheden ligt het plangebied waarschijnlijk in een zone met moerige eerdgronden (zWz) of moerige podzolgronden (zWp). In beide bodemtypen is Pleistoceen zand te verwachten binnen 120 cm -mv. In tegenstelling tot moerige podzolgronden is in moerige eerdgronden geen sprake van bodemvorming: dit wijst erop dat de moerige eerdgronden wat natter waren. In beide eenheden wordt de bovengrond gevormd door een opgebracht zanddek. Het zanddek is waarschijnlijk opgebracht in de eerste helft van de vorige eeuw om de bodemeigenschappen te verbeteren. Het moerige of venige pakket is een restant van het veenpakket dat hier tot in de nieuwe tijd lag.

2.3 ARCHEOLOGIE

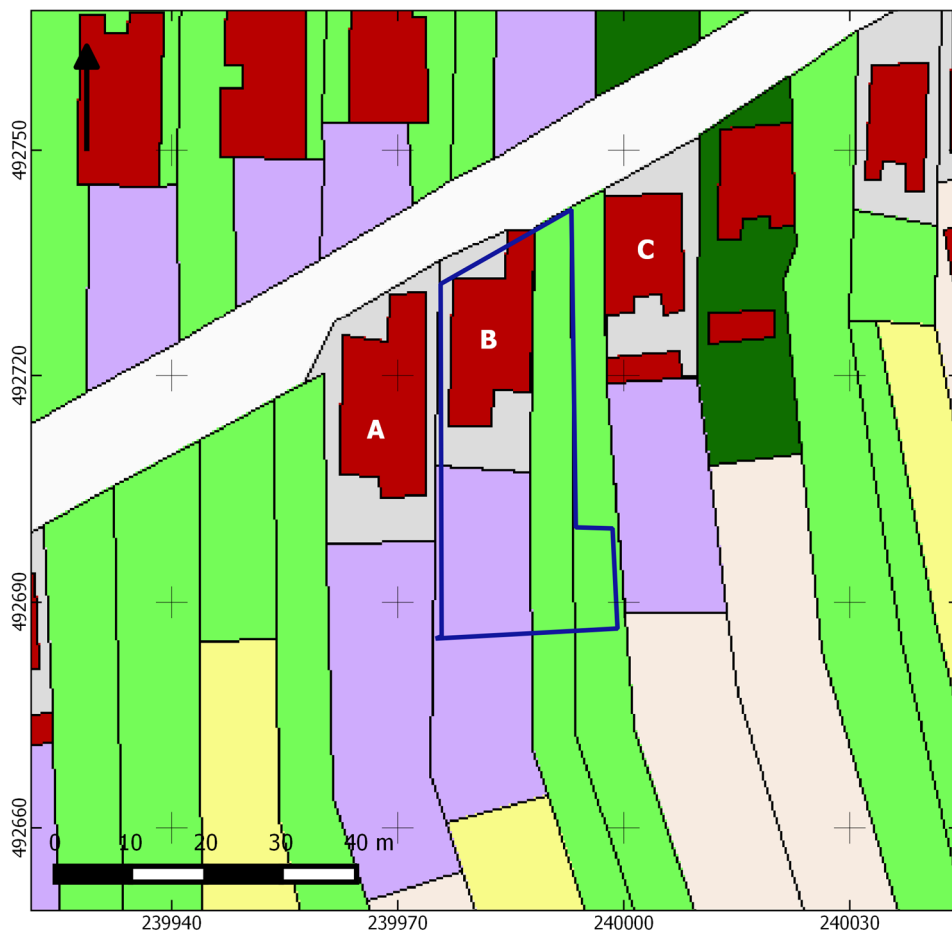
In het onderzoeksgebied en haar omgeving zijn geen archeologische resten geregistreerd in Archis3. De dichtstbijzijnde waarnemingen liggen ongeveer 1 km noordwestelijk van het plangebied. De exacte vondstlocatie is in beide gevallen echter niet bekend: ze zijn hier administratief geplaatst. Het betreft waarneming 13212, een vuurstenen bijl (type *Flint Rechteckbeil*) uit het midden-laat-neolithicum en 13216, een stenen hamerbijl (type P2) uit het laat-neolithicum. Ook hier is het complextype niet bekend. Binnen een straal van 1 km komen geen andere waarnemingen of AMK-terreinen voor.

2.3.1 EERDER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

In de omgeving van het plangebied heeft eerder archeologische onderzoek plaatsgevonden. De onderzochte locatie is afgebeeld in bijlage 6. Het betreft een bureauonderzoek, uitgevoerd op het perceel aan het Oosteinde 84, ongeveer 100 m westelijk van het plangebied. In het betreffende onderzoek wordt aanbevolen de werkzaamheden in een deel van het plangebied onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden.

2.4 HISTORIE

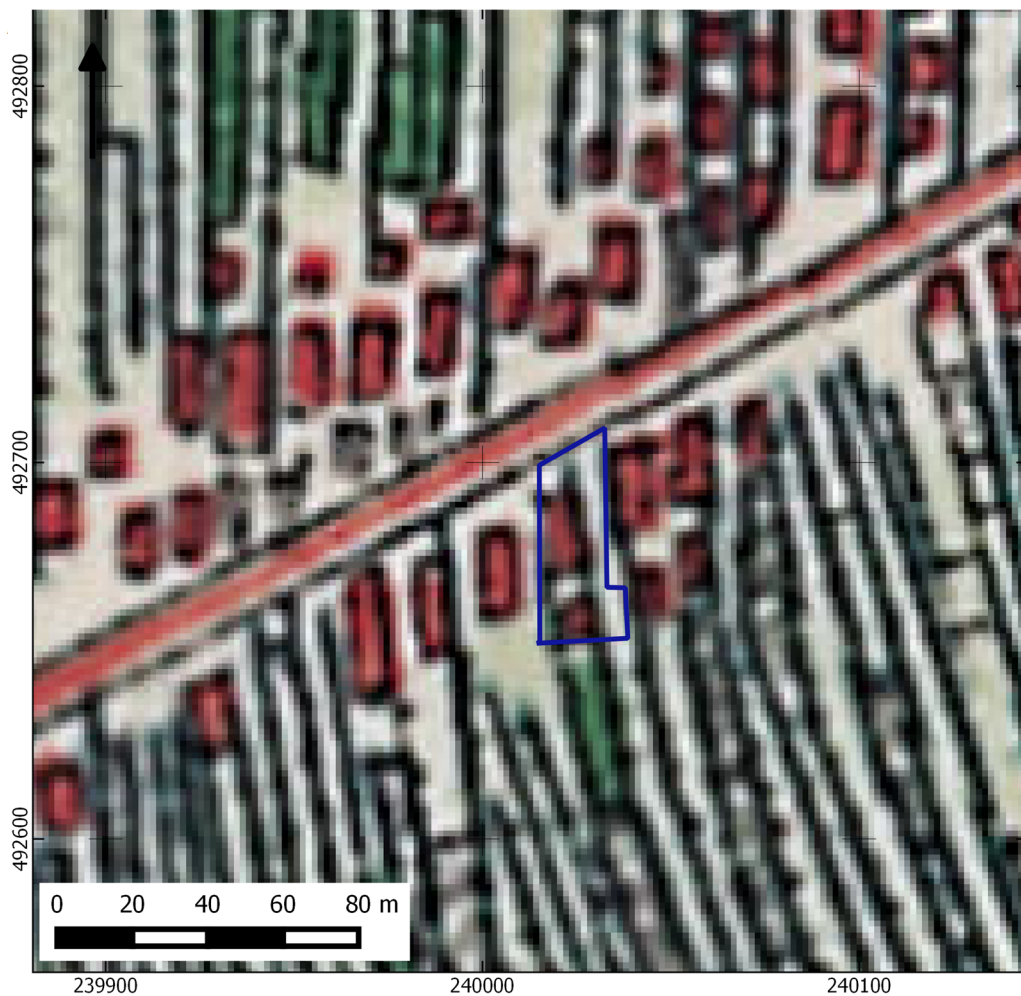
Vriezenveen is ontstaan als veenontginningsdorp aan de zuidelijke rand van het veengebied. De oudste historische vermelding stamt uit 1364. Het gebied was aanvankelijk bekend als het Almelervene. Evert van Hekeren, heer van Almelo, had vrije Friezen toegelaten om het veen te koloniseren. Met de oprukkende vervening is het dorp uiteindelijk drie keer verplaatst in noordelijke richting. In de eerste fase (rond 1420) telde het dorp ongeveer zestien hoeven. De toenmalige nederzetting lag ter hoogte van de huidige Wester- en Oostermaatweg, ongeveer 2750 m ten zuiden van het plangebied. Rond 1600 lag het dorp wat noordelijker. De kerk met kerkhof lag ongeveer 1600 m ten zuidzuidwesten van het plangebied. De kerk en de rest van het dorp werd in 1666 verwoest tijdens de Munsterse oorlog. Het terrein waar de kerk en het kerkhof hebben gelegen is nu een AMK-terrein van hoge archeologische waarde. Het huidige Vriezenveen is gesticht na de verwoesting van 1666. Op de Hottingerkaart (circa 1787) is aan weerszijden van het Oosteinde 102-104 al bebouwing aanwezig. Onderstaande kaart toont een uitsnede van de eerste kadastrale kaart uit 1832. Het plangebied is hierop bebouwd.

Afbeelding 4. Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart, circa 1832. De locatie van het plangebied is blauw omlijnd. Geel: hooiland, lichtgrijs: bouwland, lichtgroen: weideland, donkergroen: bos/opgaand hout, paars: tuin. Bron: hisgis.nl.

Pand A is op de OAT aangeduid als huis met erf, eigendom van de weduwe van Gradus Kolthof, landbouwer van beroep. B is een huis met erf van de weduwe van Jan Klumper Schoemaker, eveneens landbouwer en C is een huis met erf van Jan Brouwer, landbouwer.

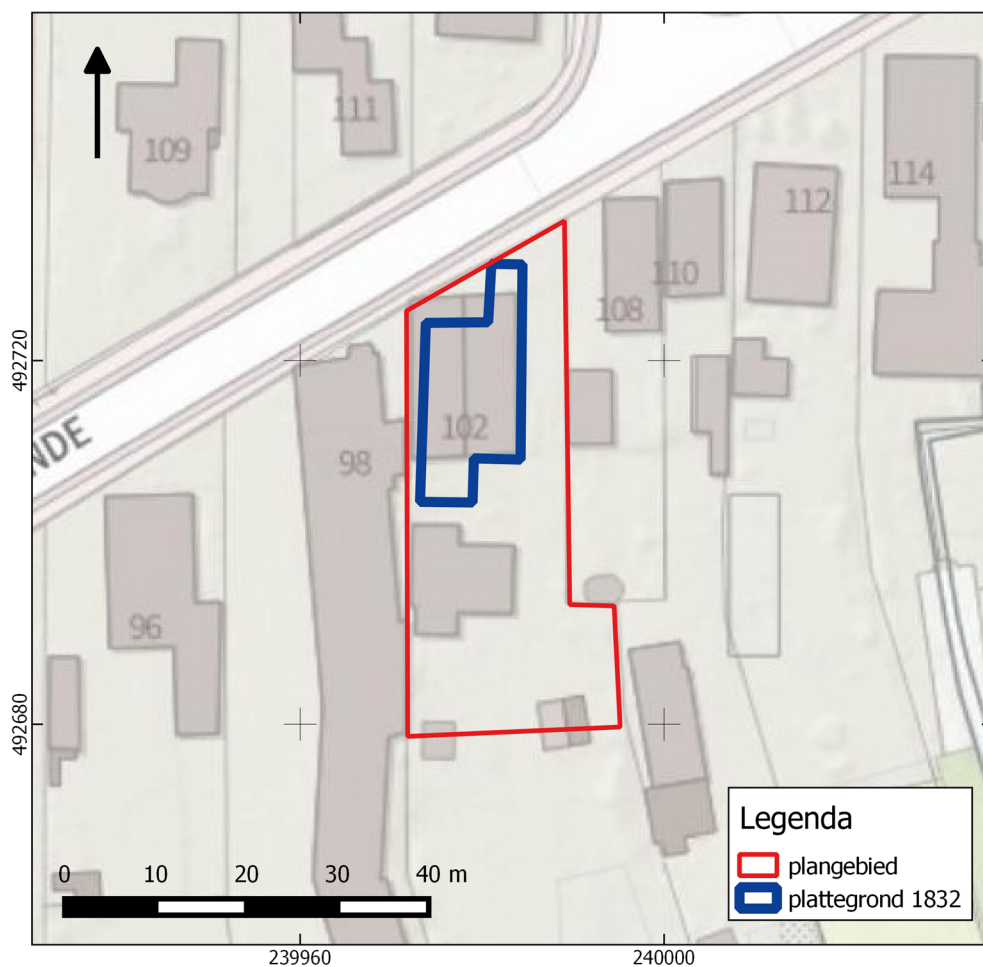
Op de topografische kaart van 1893 (zie afbeelding 5) is het plangebied ook bebouwd. Mogelijk gaat het nog om hetzelfde pand. Wel is er een schuur bijgebouwd.

Afbeelding 5. Uitsnede uit de topografische kaart van 1893 . Bron: topotijdreis.nl.

Het huidige hoofdgebouw aan het Oosteinde 102-104 is in 1923 gebouwd.⁴ Dergelijke grote gebouwen werden in dit gebied met moerige gronden vaak gefundeerd op poeren, die tot op een stevige ondergrond (hier het Pleistocene dekzand op circa 120 cm -mv, zie paragraaf 2.2) werden gegraven. Onderstaande kaart toont een plattegrond van het huidige gebouw met daarop geprojecteerd de contouren van haar voorganger anno 1832.

⁴ Bron: huispedia.nl en huizendata.nl

Afbeelding 6. Plattegrond met contouren huidige gebouw en de voorganger rond 1832.

Te zien is dat het huidige pand op vrijwel exact dezelfde locatie ligt als haar voorganger. De schuur verschijnt in 1965 op de topografische kaart. De oude schuur die in 1893 was aangegeven lag wat zuidelijker en is inmiddels gesloopt.

HOOFDSTUK 3 CONCLUSIE

De conclusie wordt gegeven aan de hand van de beantwoording van de onderzoeksvragen uit paragraaf 1.7.

➤ *Wat is de fysisch-geografische situatie van het gebied?*

Het plangebied ligt op een langgerekte dekzandrug. Tussen ongeveer 5500 en 3850 voor Chr. raakte het gebied rondom deze dekzandrug bedekt met veen. Omstreeks 2750 voor Chr. raakte ook de dekzandrug met veen begroeid. Tussen ongeveer 500 voor en 800 na Chr. kwam de dekzandrug weer onder het veen tevoorschijn. Het veen wordt gerekend tot de Formatie van Nieuwkoop, Laagpakket van Griendtsveen. Bodemkundig ligt het terrein waarschijnlijk in een zone met moerige eerdgronden of moerige podzolgronden.

➤ *Hoe is de bodemopbouw in het plangebied en in welke mate is deze nog intact? Wat is de invloed van de geomorfologische en bodemkundige aspecten van het plangebied op bewoning en gebruik in het verleden?*

Op basis van het AHN is een ophoogpakket te verwachten, eventueel bovenop of gecombineerd met een zanddek. Het zanddek is in aanleg mogelijk opgebracht in de 17^e eeuw (stichtingsjaar van het huidige Vriezenveen ligt rond 1666; op de Hottingerkaart van circa 1787 is het plangebied al bebouwd). Dekzand (Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden) ligt ondieper dan 120 cm -mv. Mogelijk heeft zich een podzolbodem ontwikkeld in de top van het dekzand. De moerige laag is een restant van het veenpakket dat hier groeide. Op de locatie van de huidige bebouwing is het terrein waarschijnlijk grotendeels verstoord, dit als gevolg van de huidige bebouwing die waarschijnlijk op ingegraven poeren is gefundeerd.

➤ *Welke bekende archeologische waarden (complextype, archeologische periode) bevinden zich in het plan- en onderzoeksgebied?*

In het plan- en onderzoeksgebied zijn geen bekende archeologische waarden geregistreerd. Op ongeveer 1 km van het plangebied komen enkele (administratief geplaatste) waarnemingen voor: het betreft een tweetal stenen bijlen uit het neolithicum. Het complextype is niet bekend.

➤ *Wat is bekend over het historisch gebruik van het plangebied?*

Het huidige Vriezenveen is na 1666 gesticht. De oudste bebouwing is te vinden langs de ontginningsas (Westeinde – Oosteinde). Op de Hottingerkaart (1787) is in of rondom het plangebied al bebouwing aangegeven en in 1832 was het plangebied met zekerheid bebouwd. De huidige bebouwing stamt uit 1923.

4 VERWACHTINGSMODEL

In dit hoofdstuk wordt een gespecificeerde verwachting voor het gebied gegeven op basis van de laatste onderzoeksvraag in par. 1.5.

- *Wat is de specifieke verwachting van het plangebied ten aanzien van archeologische waarden? (datering, complextype, omvang, diepteligging, gaafheid en conservering, locatie, uiterlijke kenmerken (artefacten en type indicatoren), mogelijke verstoringen)?*

Resten uit het mesolithicum worden niet verwacht. Bewoning uit deze periode is meestal te vinden op dekzandkopjes nabij vers zoet water. In het plangebied waren voor zover bekend geen waterbronnen aanwezig. Gedurende het neolithicum tot in de Romeinse tijd was/raakte het plangebied vermoedelijk met veen bedekt. Bewoning uit deze periode wordt niet verwacht (lage verwachting). Ook voor bewoning uit de vroege middeleeuwen zijn geen aanwijzingen. Het plangebied was waarschijnlijk nog bedekt met een moerige laag. Pas vanaf het moment dat de mens begon met veenontginningen (vanaf ongeveer 1000), werd het gebied interessant als nederzettingslocatie.

Indien toch restanten uit deze periode aanwezig zijn, dan zijn deze te verwachten in de top van het dekzand, direct onder het moerige pakket. De kans op resten uit deze periode is wat groter indien een podzolbodem ter plekke aanwezig is. Eventuele nederzettingen uit de steentijd hebben een omvang van 50 – 200 m² (kleine variant) of 200 – 1000 m² (middelgrote variant). Nederzettingen uit de periode bronstijd – ijzertijd hebben meestal een omvang tussen 500 – 2000 m² (huisplaats) of meer dan 8000 m² (dorp).⁵

Eventuele resten bestaan uit vuursteenstrooiingen (voornamelijk neolithicum, in mindere mate bronstijd en heel weinig in de ijzertijd). Daarnaast kan (gefragmenteerd) aardewerk worden verwacht, evenals houtskool, verbrande huttenleem en natuursteen. Deze vondstcategorieën bevinden zich aan of in het Pleistocene zand, direct onder een bouwvoor. Daarnaast kunnen grondsporen worden verwacht. Het gaat daarbij overwegend om paalkuilen, greppels en afvalkuilen en dergelijke. Deze bevinden zich in de top van de Pleistocene ondergrond en kunnen zich tot op grote diepte uitstrekken.

In het opgebrachte pakket zijn resten vanaf ongeveer 1666 te verwachten (hoge verwachting). Uit historische bronnen en oude kaarten is bekend dat het Oosteinde in ieder geval vanaf 1787 al dichtbebouwd was. Resten van deze bebouwing kunnen zich uitstrekken tot in de Pleistocene ondergrond en bestaan uit metselwerk (funderingen, muurresten, uitbraaksleuven en dergelijke) en sporen van erfinrichting

⁵ bron: Tol e.a., 2006.

Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek karterende fase Oosteinde 102-104 te
Vriezenveen, gemeente Twenterand, Overijssel

(beerputten, waterputten en dergelijke). Vermoedelijk zijn resten van vóór 1923
onder de huidige bebouwing vrijwel volledig verdwenen.

HOOFDSTUK 5 VELDONDERZOEK

5.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek heeft tot doel om meer inzicht te verkrijgen in de fysische situatie in het plangebied. Het dient de in het plangebied aanwezige bodems, de mate van versterking en de aanwezigheid van potentiële archeologische niveaus in kaart te brengen. Aan de hand daarvan kan er voor het plangebied een gespecificeerd verwachtingsmodel worden opgesteld dat gedetailleerder en nauwkeuriger is dan een verwachtingsmodel dat louter gebaseerd is op bronnen en globalere bodem- en geomorfologische kaarten.

Het veldonderzoek bestond uit het zetten van zeven karterende boringen. Boring 6 is gestagneerd op ongeveer 50 cm. De boringen zijn verspreid over de onbebouwde delen van het plangebied gezet.

De boringen zijn ingemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 2 m en uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 15 cm. In boring 3 is een dik veenpakket aangetroffen; hier is met een guts geboord. Relevante lagen van de boorkernen zijn gezeefd over een maaswijdte van 4 mm. De boorkernen zijn visueel geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 8. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 7.

5.2 VRAAGSTELLING

Onderstaande onderzoeksvragen zijn leidend voor het veldonderzoek:

- *Wat is de aard (ontstaanswijze, textuur, kleur), diepteligging en ouderdom van de relevante natuurlijke afzettingen in de ondergrond ter plaatse van het onderzoeksgebied?*
- *Wat is de aard (kleur, textuur, samenstelling), diepteligging, genese en gaafheid van natuurlijke en eventuele antropogene bodemhorizonten ter plaatse van het plangebied?*
- *Wat is de aard, dikte en omvang van eventueel ter plaatse van het onderzoeksgebied voorkomende afdekkende lagen en de (geschatte) ouderdom daarvan (plaggende, stuifzandlaag, kleidek, afvallaag, ophogingslaag)?*

- *Tot welke diepte is sprake van een 'recente' bodemverstoring?*
- *Zijn de verwachte vondst- en/of spoorcomplexen (archeologische indicatoren) binnen het plangebied aanwezig?*
- *Uitgaande van waarnemingen gedaan tijdens het veldwerk, in hoeverre komen de uitkomsten overeen met de resultaten van het bureauonderzoek?*
- *Uitgaande van waarnemingen gedaan tijdens het veldwerk, hoe adequaat is de gekozen onderzoeksstrategie?*
- *Indien archeologische resten (indicatoren) aanwezig zijn:
Wat is de (mogelijke) omvang, aard, datering en fysieke kwaliteit van de archeologische vondst- en/of spoorcomplexen?*
- *Wat is de diepteligging van de top van het niveau met archeologische vondst- en/of spoorcomplexen ('vondstlaag') ten opzichte van het maaiveld en NAP?*
- *Wat is de dikte van deze vondstlaag/vondstlagen?*
- *Welke consequenties zal voortgaande planuitvoering op de archeologische resten kunnen hebben?*

5.3 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

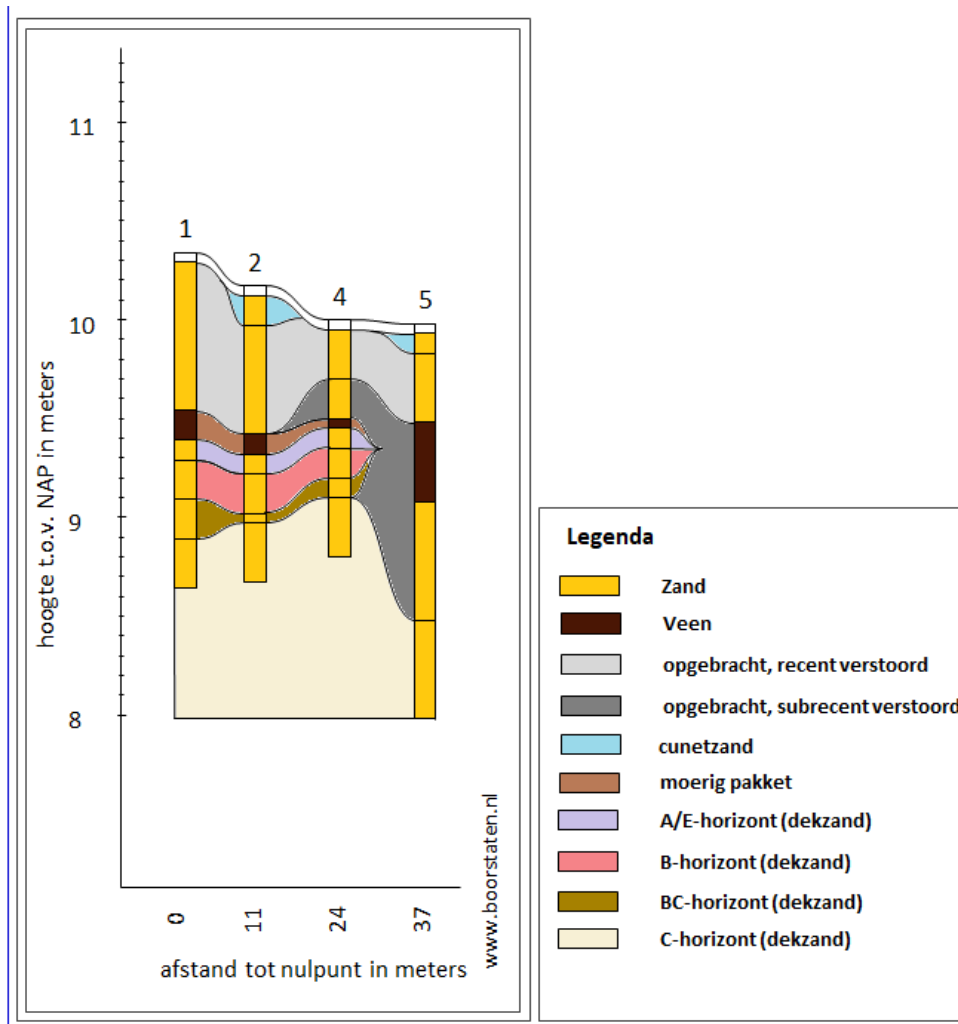
Het typerende bodemprofiel bestaat uit een dik opgebracht pakket van 50 tot 140 cm dik, gevolgd door een veenlaagje van ongeveer 10 cm dik. Onder de veenlaag ligt dekzand, waarin zich een podzolbodem heeft gevormd.

Het opgebrachte pakket is waarschijnlijk van na 1666. De bovenzijde (circa 30-80 cm) hiervan is recent verstoord in boringen 1, 2, 4, 5, 6. Dieper is in diverse boringen pre-industrieel aardwerk aangetroffen (boring 3, 4 en 5).

Boring 7 toont een dik opgebracht pakket van 140 cm dik en in boring 3 is een relatief dik veenpakket van 150 cm waargenomen. De bovenste helft hiervan is verstoord, aangezien in dit pakket resten pre-industrieel baksteen zijn waargenomen. Boring 6 is op een diepte van 50 cm -mv gestagneerd. In de boor werden geen sporen van baksteen gezien op deze diepte. Het gaat vermoedelijk om een bezinkput of iets dergelijks.

Het Pleistocene dekzand ligt op een diepte van ongeveer 9,5 m +NAP (circa 90 cm -mv). Het bestaat uit sterk siltig, matig fijn goed gesorteerd zand. De top van het dekzand is matig humeus en donkergrijs/zwart van kleur. Waarschijnlijk gaat het om een E-horizont (deze is in boring 4 aangetroffen) met humeuze inspoeling uit het bovenliggende veenpakket. Deze laag is ongeveer 10 cm dik. Daaronder ligt een donkerbruine B-horizont van circa 15 cm. Deze laag is onscherp begrenst met de BC-horizont (bruin/geel). De C-horizont is geel gekleurd.

Onderstaande afbeelding toont een raai-profiel op basis van boringen 1, 2, 4 en 5. Te zien is onder andere dat de dikte van het opgebrachte pakket in zuidelijke richting (van het Oosteinde af) afneemt. De top van het dekzand (hier gevormd door de A/E-horizont) en de dikte van de moerige laag blijven min of meer gelijk.

Afbeelding 7. Raaiprofiel

5.4 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

Aangetroffen archeologische indicatoren bestaan voornamelijk uit pre-industrieel baksteen. Dit is waargenomen in boringen 3, 4 en 5. Alleen op de locatie van boring 3 was in 1832 bebouwing aanwezig. In deze boring is sprake van een relatief dik veenpakket. De top van dit veenpakket (70-150 cm) bevat fragmentjes pre-industrieel baksteen. De betreffende vondsten zijn in het veld gedeselecteerd.

HOOFDSTUK 6 CONCLUSIE EN VERWACHTING

De vraagstelling zoals weergegeven in paragraaf 5.2 kan nu als volgt beantwoord worden.

- *Wat is de aard (ontstaanswijze, textuur, kleur), diepteligging en ouderdom van de relevante natuurlijke afzettingen in de ondergrond ter plaatse van het onderzoeksgebied?*

De natuurlijke afzettingen bestaan uit dekzand (Formatie van Bortel, Laagpakket van Wierden). Het dekzand is tegen het einde van de laatste ijstijd afgezet door de wind. Het moedermateriaal (C-horizont) is geel van kleur en bestaat uit sterk siltig, matig fijn en goed gesorteerd zand. Bovenop het zand ligt een restje veen. Het is het restant van een oorspronkelijk veel dikker veenpakket.

- *Wat is de aard (kleur, textuur, samenstelling), diepteligging, genese en gaafheid van natuurlijke en eventuele antropogene bodemhorizonten ter plaatse van het plangebied?*

In de onderzochte delen van het plangebied komt in de top van het dekzand (circa 90 cm -mv) een grotendeels intacte donkergrijs/zwarte A/E-horizont, een donkerbruine B-horizont en een bruingele BC-horizont voor. De A/E-horizont is matig humeus. De humeuzeiteit en donkere kleur is veroorzaakt door humeuze inspoeling van het bovenliggende veen. De textuur, samenstelling en genese is gelijk aan die van het moedermateriaal.

- *Wat is de aard, dikte en omvang van eventueel ter plaatse van het onderzoeksgebied voorkomende afdekkende lagen en de (geschatte) ouderdom daarvan (plaggendek, stuifzandlaag, kleidek, afvalaag, ophogingslaag)?*

Overal in het plangebied komt een ophoogdek voor. Aan het Oosteinde 102-104 (de oude ontginningsas) is deze dikker (ca. 80 cm in boring 1 versus 35 cm in boring 5). Het ophoogdek stamt in oorsprong vermoedelijk uit de bouw- en ontginningsfase van het huidige Vriezenveen (na 1666). In de onderzijde ervan is in diverse boringen pre-industrieel baksteen aangetroffen. In de bovenste helft is overwegend industrieel vervaardigd baksteen aanwezig.

- *Tot welke diepte is sprake van een 'recente' bodemverstoring?*

Maximaal is de bodem tot circa 140 cm -mv verstoord (boring 7). Het betreft hier vermoedelijk een recente of sub recente verstoring, wellicht een dempingslaag of iets dergelijks. In de meeste boringen is sprake van een recent verstoord profiel tot ongeveer 30-80 cm. Vermoedelijk hangt deze verstoring samen met de bouw van het huidige pand (1923) en latere bijgebouwen (rond circa 1965)

- *Zijn de verwachte vondst- en/of spoorcomplexen (archeologische indicatoren) binnen het plangebied aanwezig?*

In diverse boringen zijn resten pre-industrieel baksteen (nieuwe tijd) aangetroffen in ophooglagen. Dit is conform de hoge verwachting op resten van oude bebouwing. Resten van oudere bewoning zijn niet aangetroffen in de top van het Pleistocene dekzand. De kans hierop werd echter ook als laag ingeschat.

- *Uitgaande van waarnemingen gedaan tijdens het veldwerk, in hoeverre komen de uitkomsten overeen met de resultaten van het bureauonderzoek?*

Opvallend is dat handvervaardigd baksteen ook op plekken is aangetroffen waar op oude kaarten geen bebouwing is aangegeven. Dit doet vermoeden dat er bij de sloop en nieuwbouw in 1923 grootschalig grondverzet is geweest, waarbij resten van het oude gesloopte gebouw over het gehele plangebied verspreid zijn geraakt.

- *Uitgaande van waarnemingen gedaan tijdens het veldwerk, hoe adequaat is de gekozen onderzoeksstrategie?*

Het onderzoek heeft in talloze boringen indicatoren van vroegere bebouwing aangetroffen. Het betreft waarschijnlijk resten die tijdens de sloop van de oude bebouwing zijn verspreid over het plangebied. Resten van funderingen en dergelijke zijn voor zover bekend niet aangetroffen. Voor het plangebied werden met name sporen van erfinrichting (beerput, waterput en dergelijke) verwacht. Resten van oude bebouwing waren waarschijnlijk al verdwenen met de nieuwbouw in 1923.

Indien archeologische resten (indicatoren) aanwezig zijn:

- *Wat is de (mogelijke) omvang, aard, datering en fysieke kwaliteit van de archeologische vondst- en/of spoorcomplexen?*

De aangetroffen archeologische resten bestaan uit fragmentarisch pre-industrieel baksteen, dat in diverse boringen verspreid over het plangebied is aangetroffen. Het betreft waarschijnlijk restanten van de voorganger van het huidige gebouw dat rond 1923 is gebouwd. De fragmentarische aard en de verspreide vondstlocaties duiden op sloopafval dat over het terrein is verspreid.

- *Wat is de diepteligging van de top van het niveau met archeologische vondst- en/of spoorcomplexen ('vondstlaag') ten opzichte van het maaiveld en NAP?*

In de meeste boringen zijn de pre-industriele baksteenresten aangetroffen in de onderkant van het ophoogpakket, in diepte variërend vanaf 30-50 cm -mv.

- *Wat is de dikte van deze vondstlaag/vondstlagen?*

De dikte varieert sterk: in boring 5 is de totale dikte van de vondstlagen 1m, in boring 4 is deze slechts 20 cm.

- *Welke consequenties zal voortgaande planuitvoering op de archeologische resten kunnen hebben?*

Naar verwachting zullen de nieuwbouw plannen geen of weinig invloed hebben op archeologische resten. Onder de bestaande bebouwing zijn nauwelijks nog resten te verwachten anders dan enkele funderingsresten en sloopafval. Ook buiten het huidige gebouw zijn veel puinresten van oude bebouwing te verwachten, maar de archeologische context ontbreekt hier. Vanuit archeologisch standpunt zijn deze resten niet interessant. Afhankelijk van de nieuwbouwplannen kunnen eventuele waterputten en beerkuilen aangetast worden. Vanuit historisch perspectief zijn deze interessant aangezien ze vaak veel redelijk intacte gebruiksvoorwerpen uit de gebruikperiode (circa 1666 tot 1923 of later) bergen. Archeologisch gezien is de waarde echter beperkt.

HOOFDSTUK 7 SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat groot. De sporen bestaan uit sloopresten en eventuele funderingen van bebouwing voor 1923, en resten van erfinrichting uit de periode 1666 tot 1923 of later. Het archeologisch belang hiervan is echter laag. Resten van erfinrichting kunnen bovendien meestal alleen opgespoord worden bij intensief gravend onderzoek. De wetenschappelijke waarde van deze resten weegt niet op tegen de kosten van een dergelijk onderzoek.⁶

Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven. Wel adviseren we dat leden van de historische vereniging Oud Vriezenveen de mogelijkheid krijgen tot het doen van waarnemingen en documenteren tijdens de werkzaamheden. De implementatie van dit advies is in handen van de gemeente Twenterand, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente, de heer A. Vissinga

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de gemeente of haar regio-archeoloog.

⁶ Volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.1 mag het kostenaspect van vervolgonderzoek niet worden meegenomen in het advies omtrent archeologisch onderzoek. Hier is ervoor gekozen dit aspect uitdrukkelijk wel te noemen.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2*. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.
- Boshoven, E.H., A. Buesink en L.A. Tebbens, 2007. *Gemeente Twenterand. Een archeologische inventarisatie, verwachtings- en beleidsadvieskaart. BAAC-rapport V07.0181*. 's-Hertogenbosch.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Smit, M., 2014. *Gemeente Twenterand, Oosteinde 84. Archeologisch bureauonderzoek (protocol 4002)*.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2006. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB
- Vos, P. & S. de Vries 2013: *2^e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0)*. Deltares, Utrecht. Op 15 mei 2015 gedownload van www.archeologieinnederland.nl.

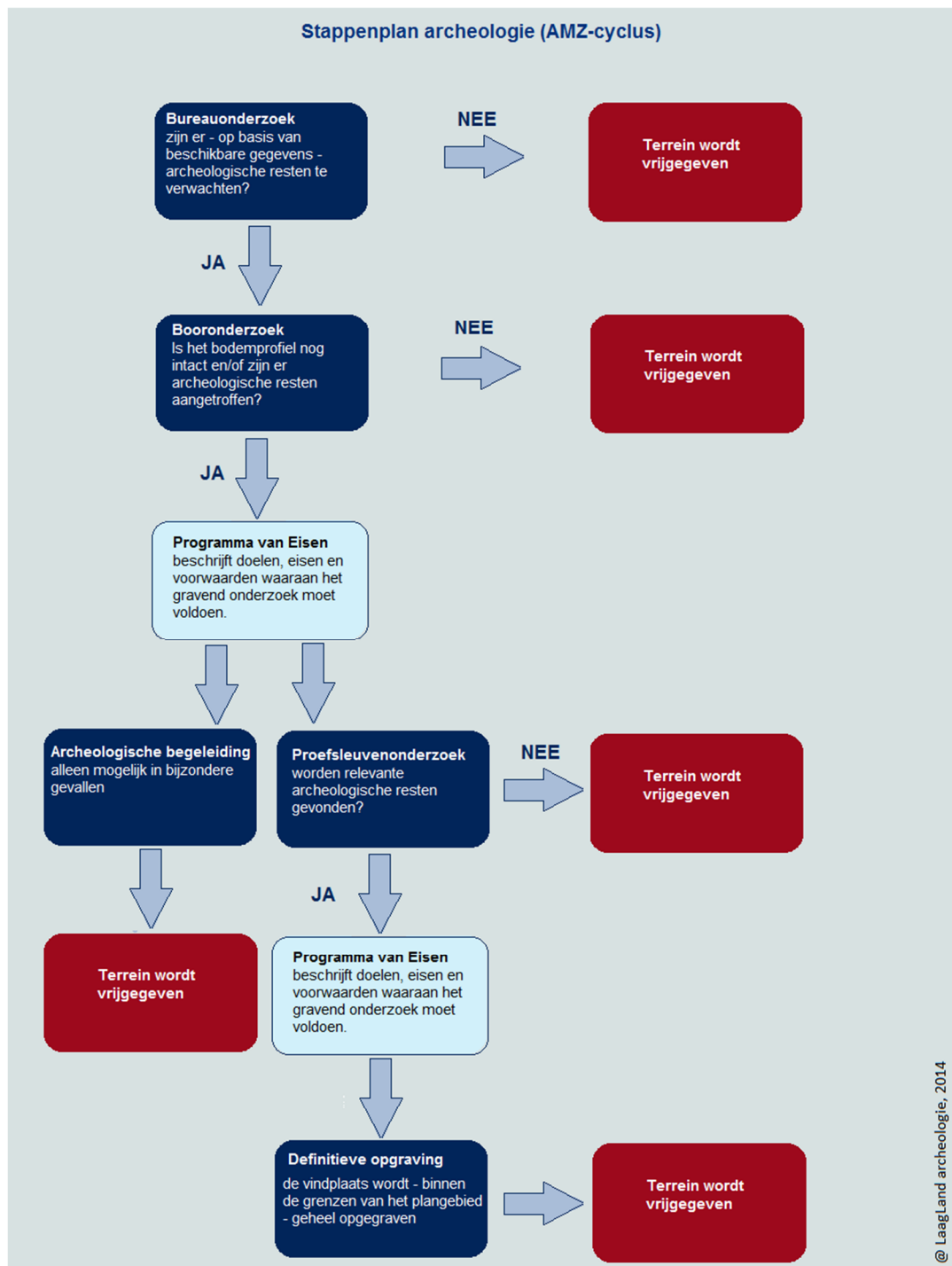
Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl

Gebruikte kaarten

- Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 2-11-2018
- Verwachtingskaart (kernen) gemeente Twenterand. Bron: gemeente Twenterand. Geraadpleegd op 2-11-2018
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), nauwkeurigheid Z-waarde <= 5 cm. Bron: www.ahn.nl. Geraadpleegd op 2-11-2018
- Historische kaarten vanaf 1890 tot en met 2015. Bron: www.topotijdreis.nl. Geraadpleegd op 2-11-2018
- Kaart waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen. Bron: www.zoeken.cultureelerfgoed.nl. Geraadpleegd op 2-11-2018
- Archeolandschappelijke eenhedenkaart. Bron: gemeente Twenterand. Geraadpleegd op 2-11-2018

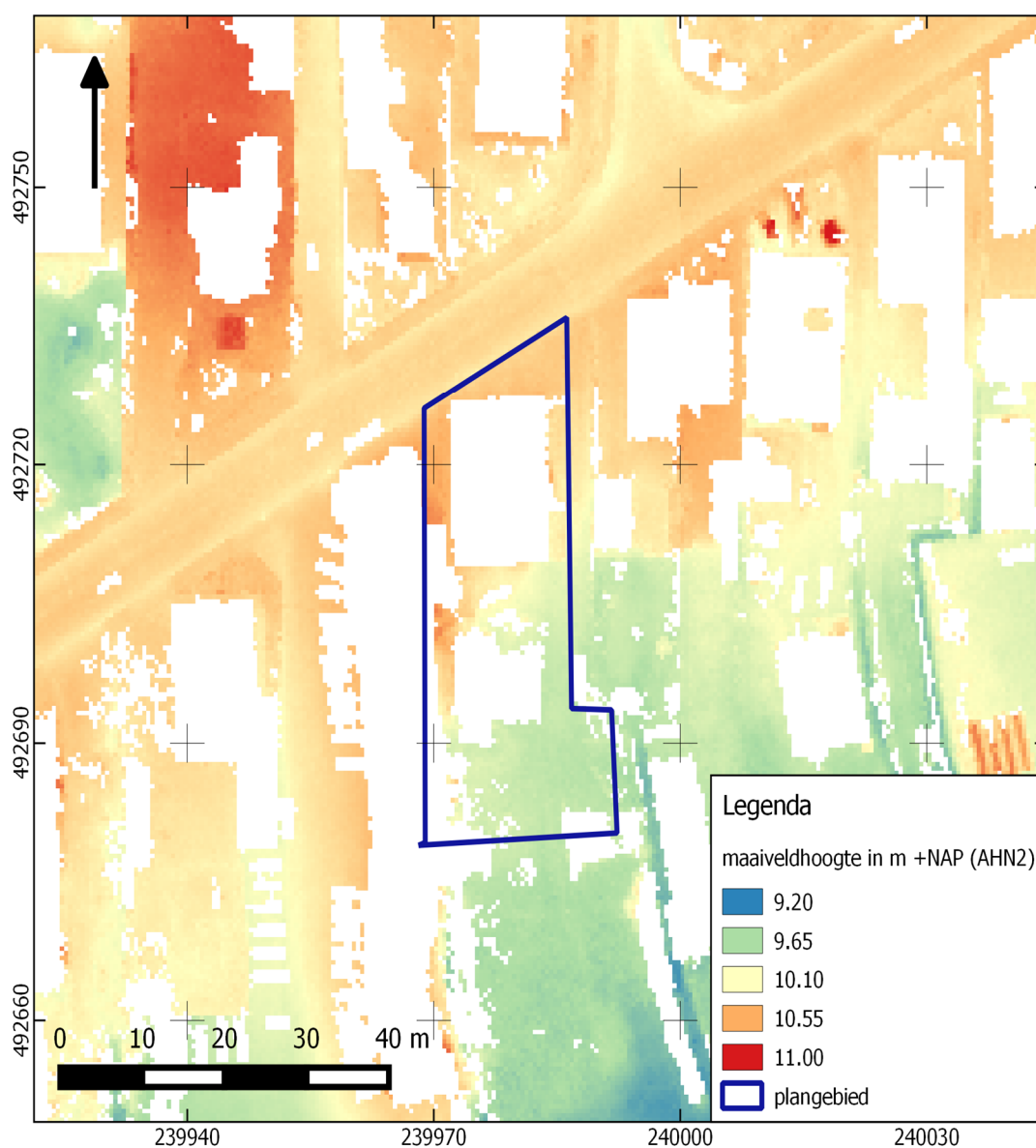
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

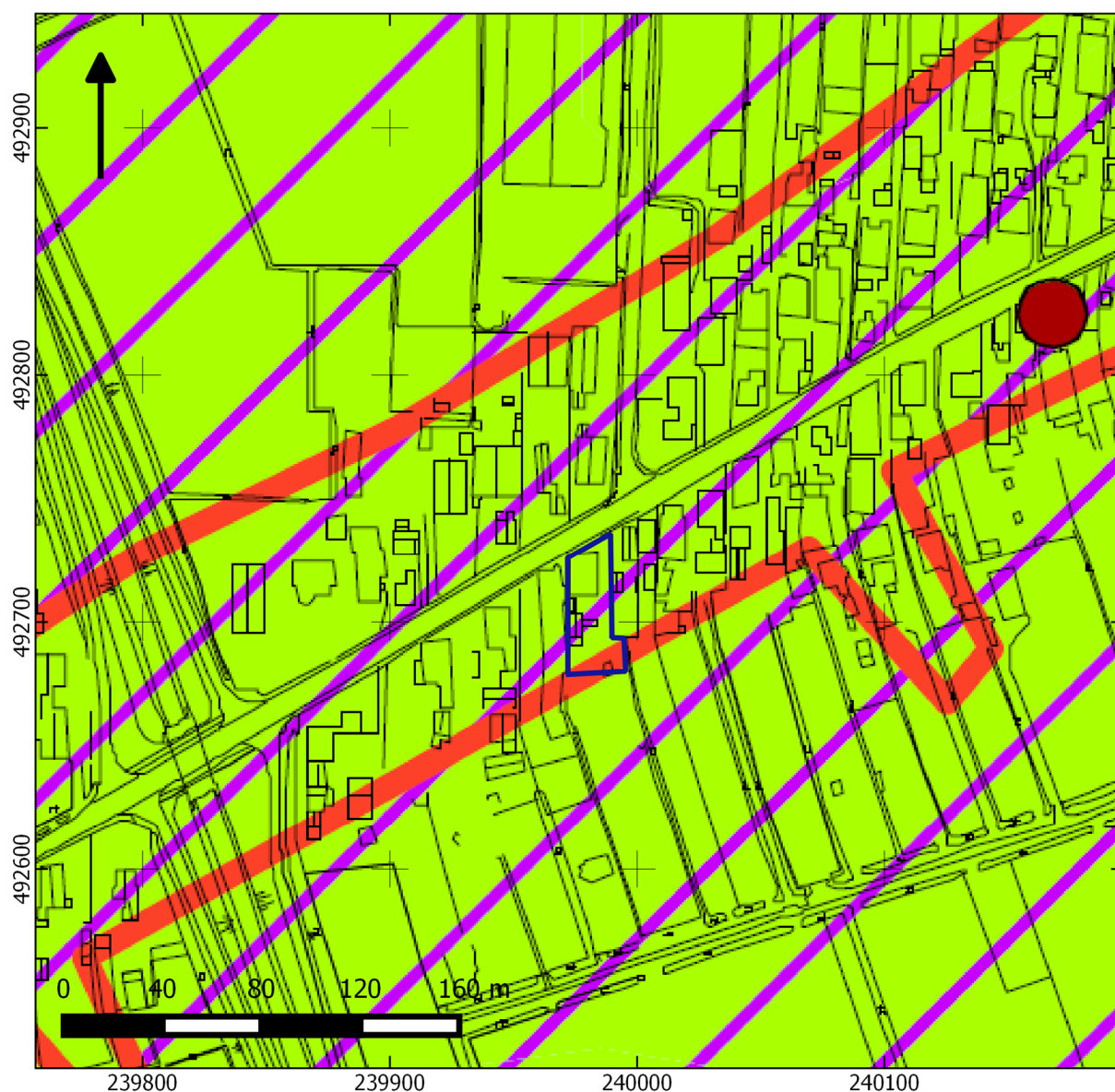
BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	-1795	
		B	-1650	
		A	-1500	
Middeleeuwen		Laat	-1250	
		Vol	-1050	
		vroeg	Ottoons	-900
			Karolingisch	-725
Merovingisch	-450			
Romeinse tijd		Laat	-270	
		Midden	-70 na Chr.	
		Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	-250	
		Midden	-500	
		Vroeg	-800	
	Bronstijd	Laat	-1100	
		Midden	-1800	
		Vroeg	-2000	
	Neolithicum	Laat	-2850	
		Midden	-4200	
		Vroeg	-4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	-6450	
		Midden	-8640	
		Vroeg	-9700	
	Paleolithicum	Jong	-35.000	
		Midden	-250.000	
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

BIJLAGE 3 ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND

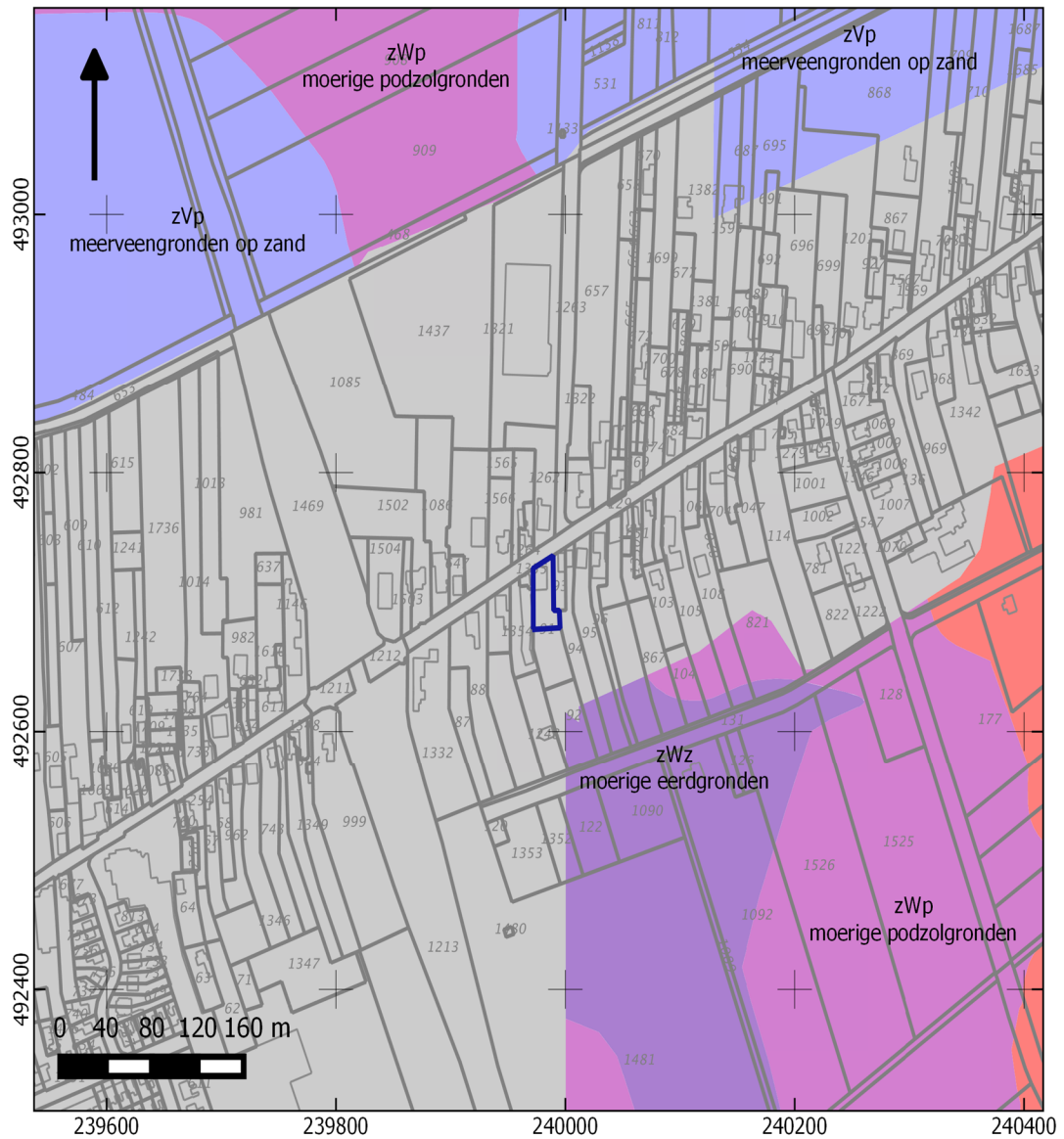

BIJLAGE 4 ARCHEOLANDSCHAPPELIJKE EENHEDENKAART

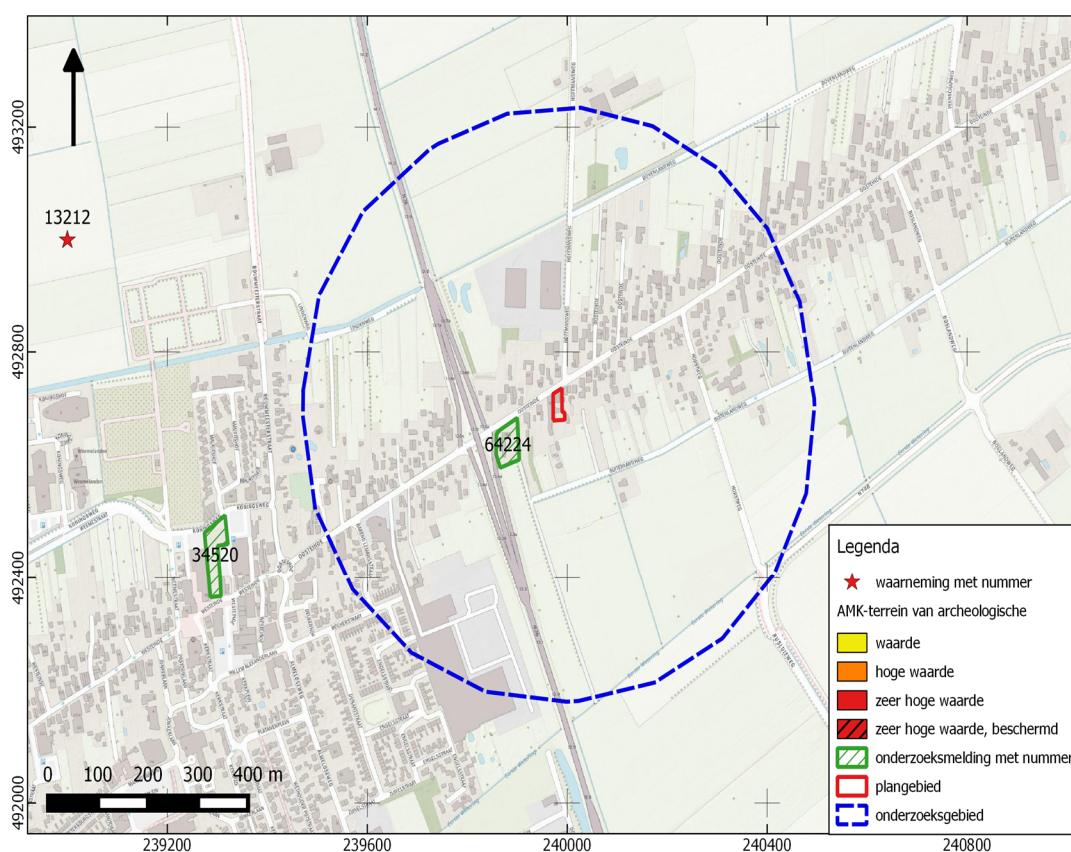

Legenda: groen: dekzandvlakte; rode kader: bebouwde kern in 1832; paarse arcering: afgedekt door veen; bruine stip: gemeentelijk monument.

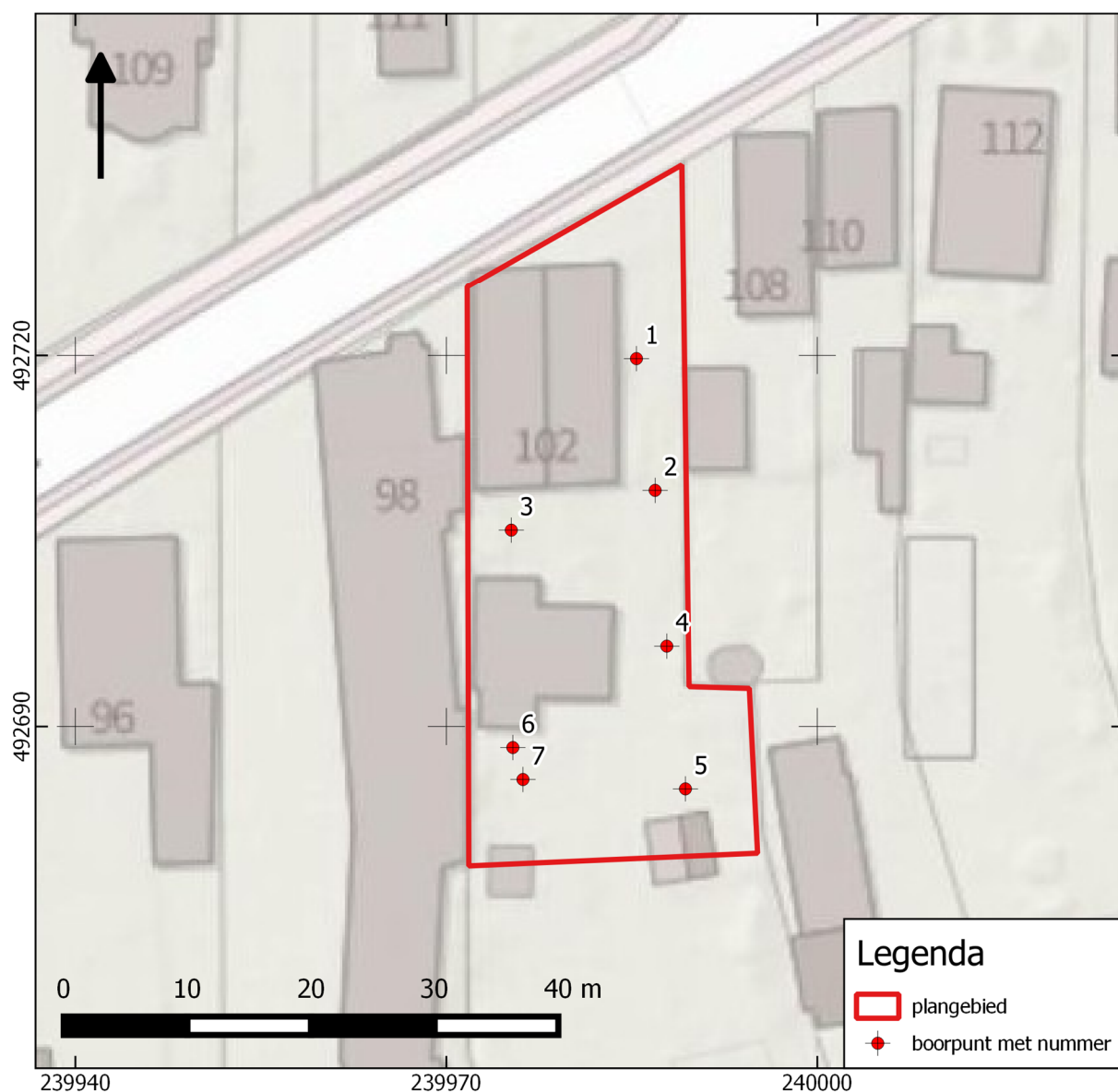
BIJLAGE 5 BODEMKAART

BIJLAGE 6 WAARNEMINGEN, AMK- TERREINEN EN ONDERZOEKSMELDINGEN

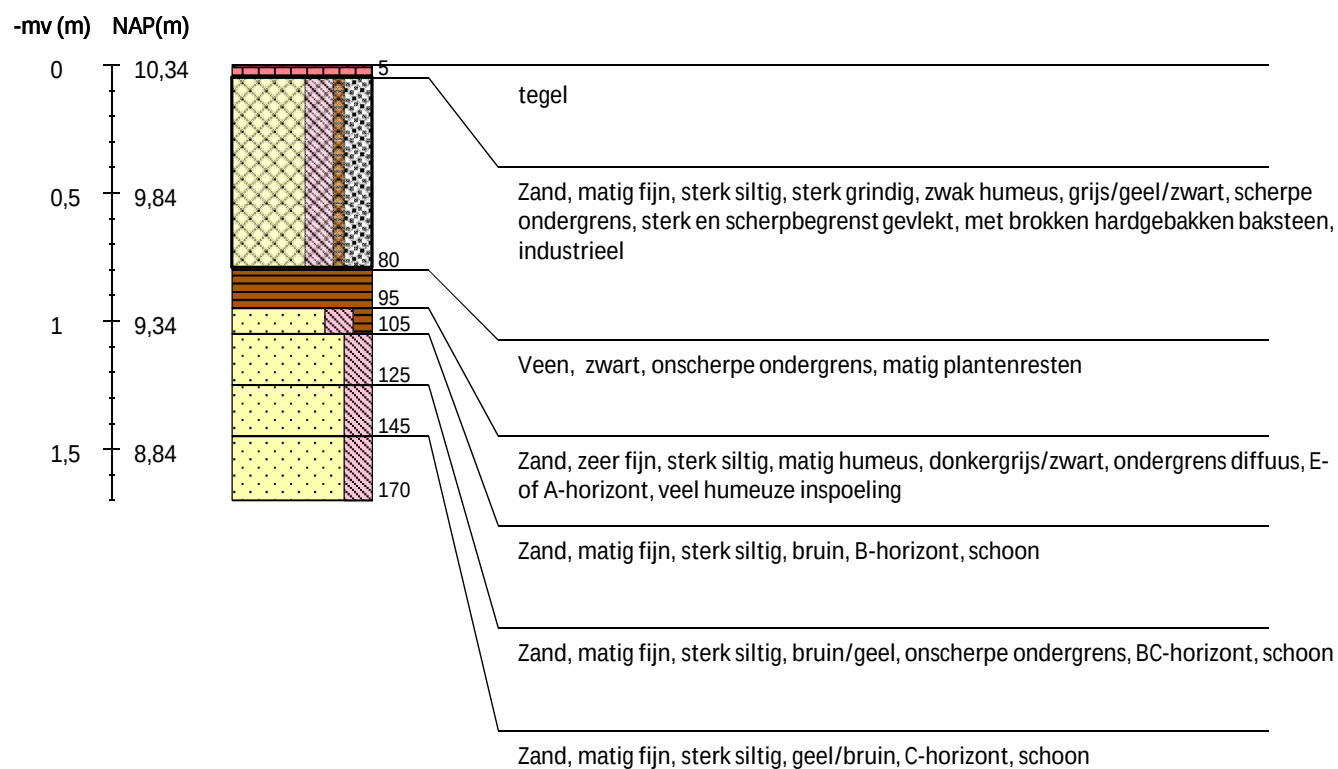

BIJLAGE 7 BOORPUNTENKAART VELDONDERZOEK

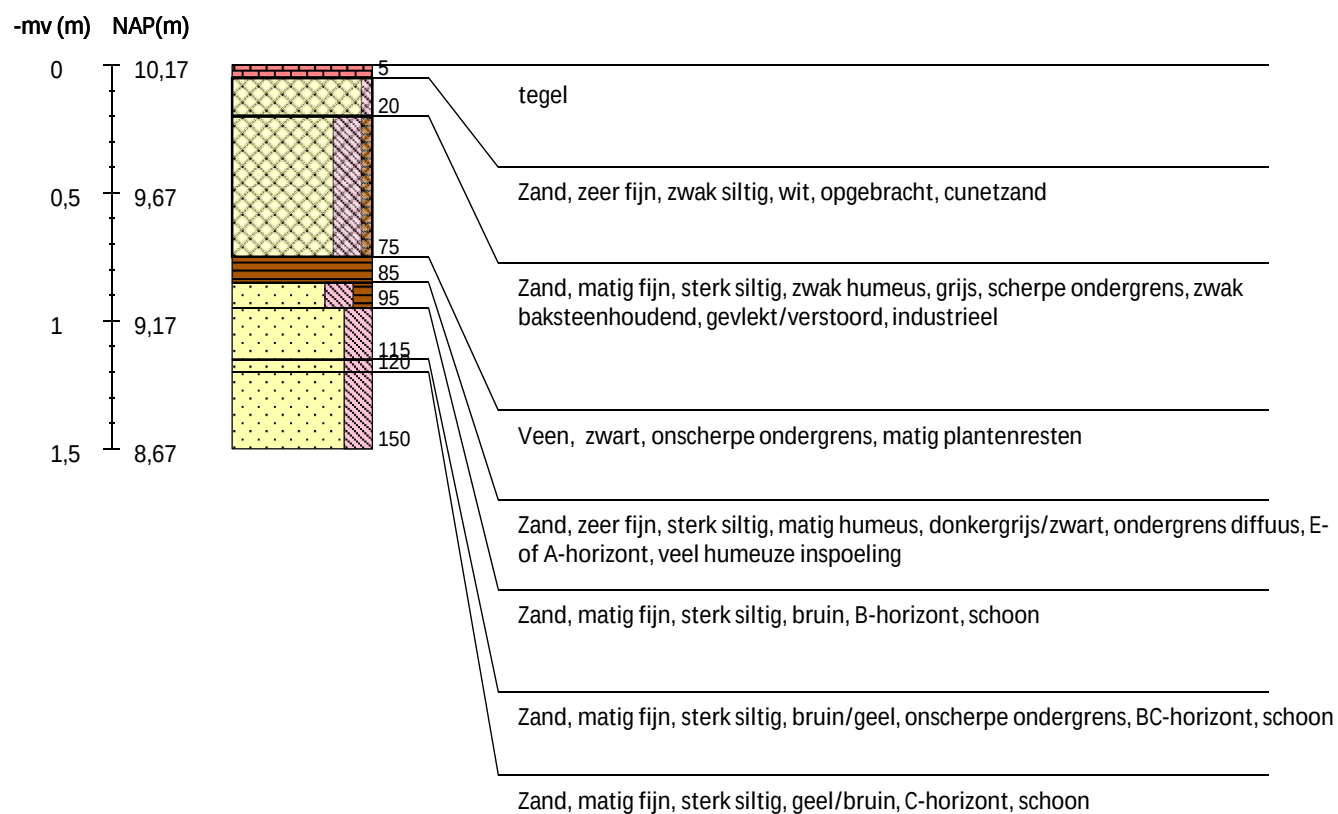

BIJLAGE 8 BOORSTATEN VELDONDERZOEK

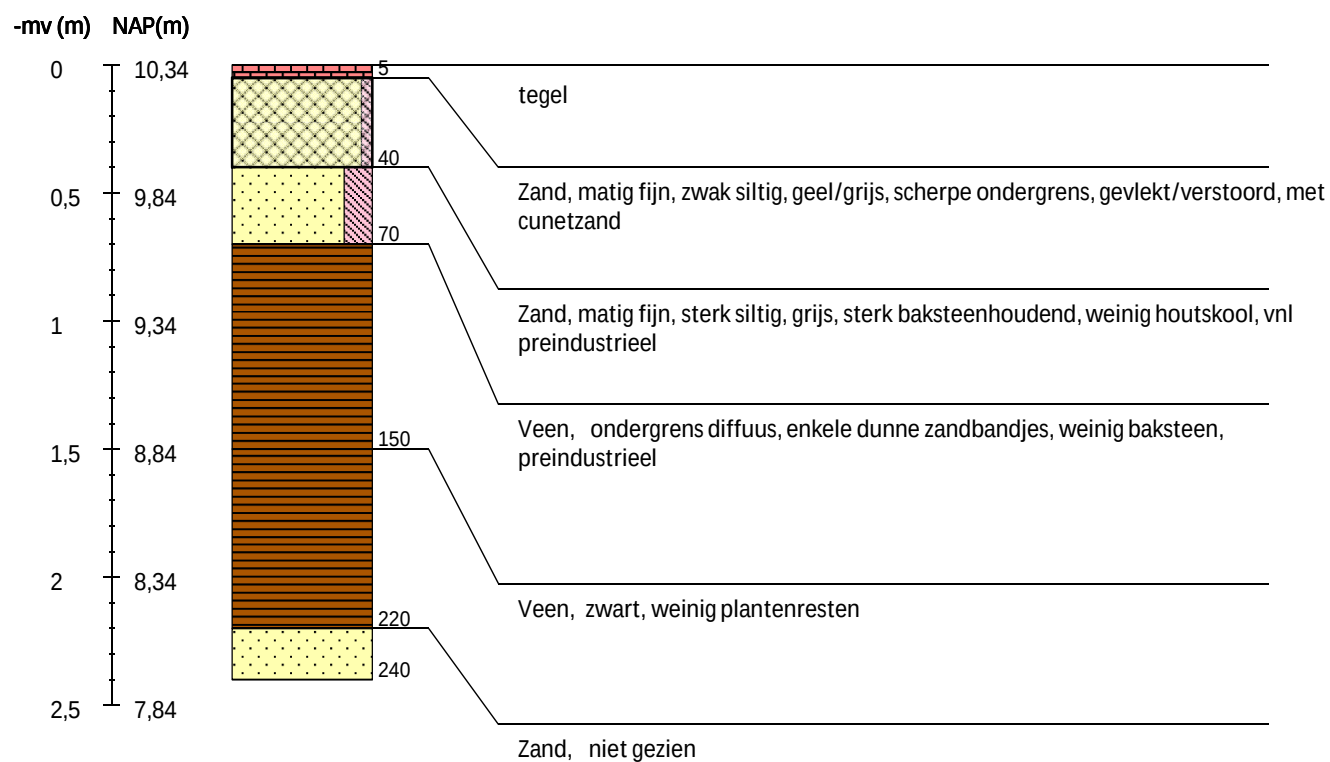
Boring 1 RD-coördinaten: 239985/492720 - Edelmanboor Ø 15 cm

Boring 2 RD-coördinaten: 239987/492709 - Edelmanboor Ø 15 cm

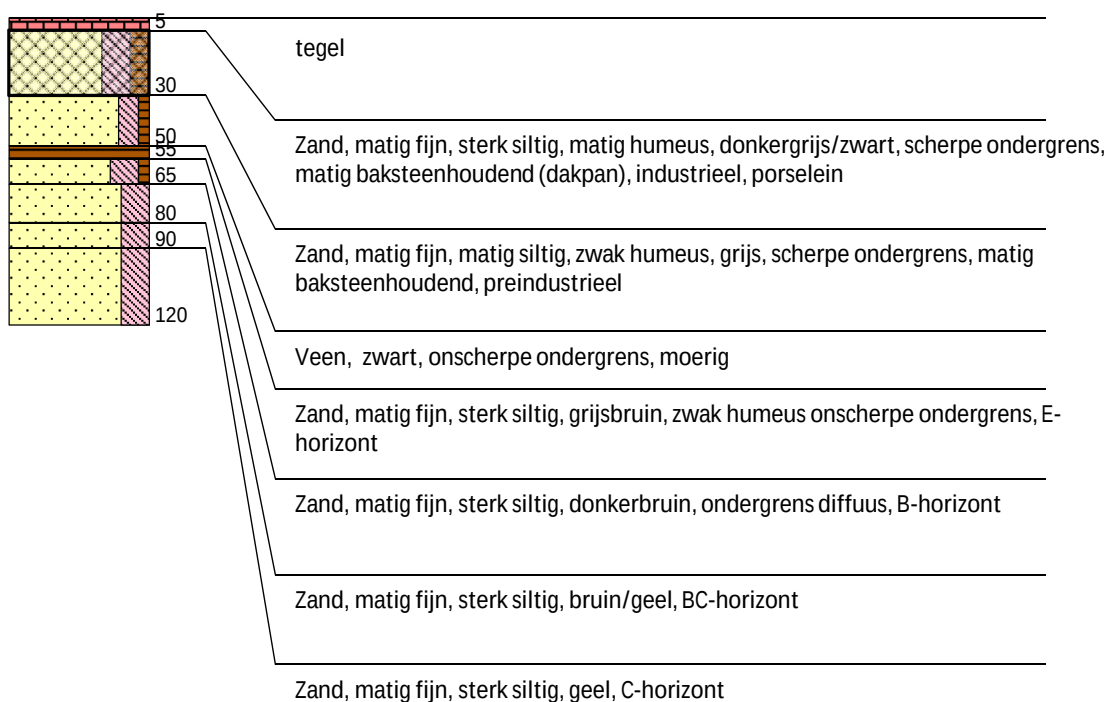
Boring 3 RD-coördinaten: 239975/492705 - Edelmanboor Ø 15 cm, guts vanaf 90 cm

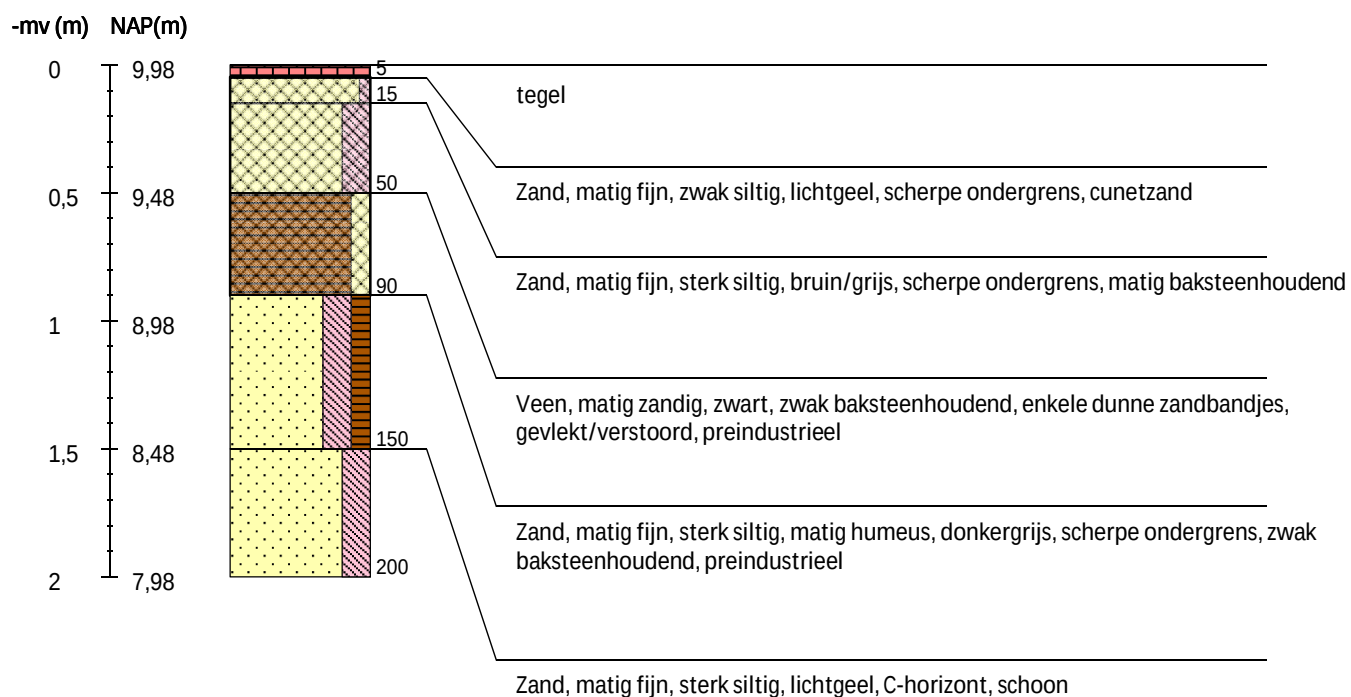
Boring 4 RD-coördinaten: 239988/492696 - Edelmanboor Ø 15 cm

-mv (m) NAP(m)

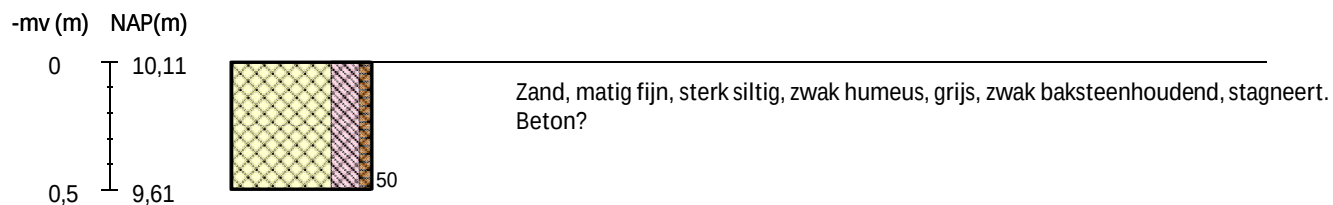
0 10
0,5 9,5
1 9

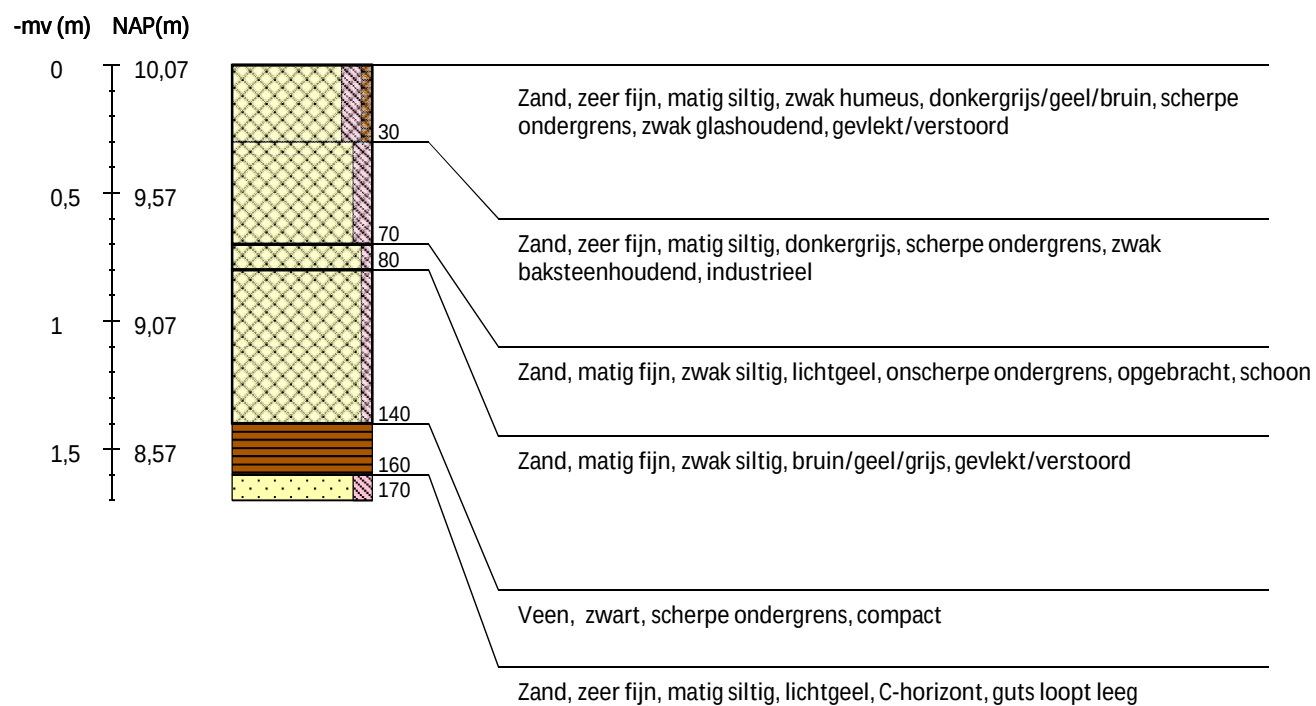
Boring 5 RD-coördinaten: 239991/492683 - Edelmanboor Ø 12 cm

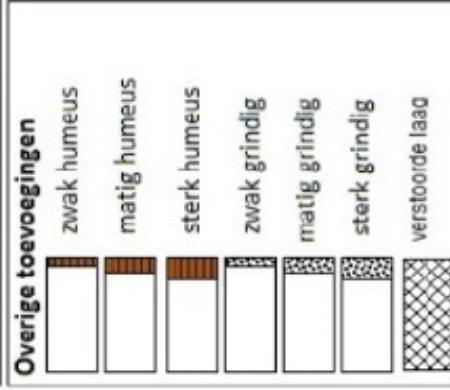
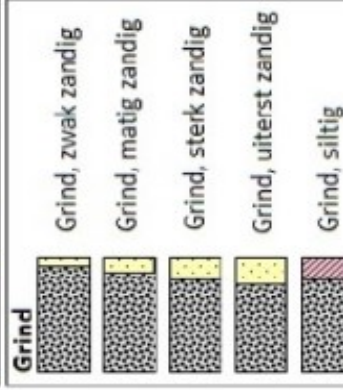
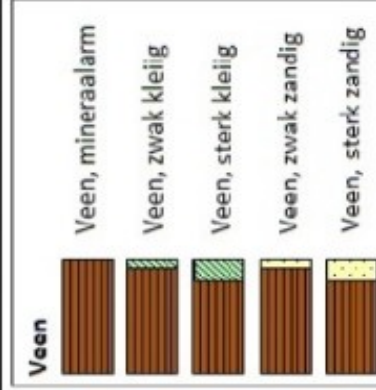
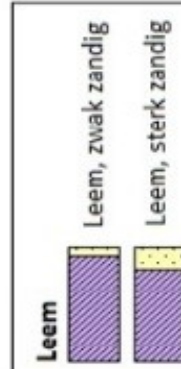
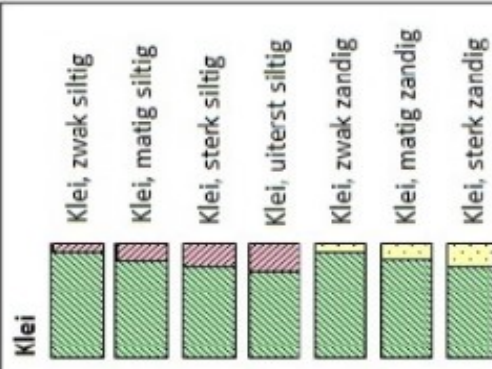
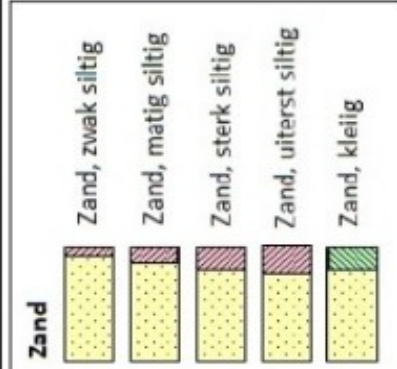
Boring 6 RD-coördinaten: 239975/492688 - Edelmanboor Ø 15 cm

Boring 7 RD-coördinaten: 239976/492686 - Edelmanboor Ø 7 cm, 2 cm guts vanaf 100 cm

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Diversen	 Verharding	 Water
Zandmedisaan	uiterst fijn < 105 µm	
	zeer fijn 105 - < 150 µm	
	matig fijn 150 - < 210 µm	
	matig grof 210 - < 300 µm	
	zeer grof 300 - < 420 µm	
	uiterst grof 420 - < 2000 µm	
Zandsortering	goed gesorteerd D ₅₀ /D ₁₀ < 1,8	
	matig gesorteerd D ₅₀ /D ₁₀ 1,8 < 3	
	slecht gesorteerd D ₅₀ /D ₁₀ > 3	
Kalkgehalte	kalkloos geen opbruising	
	kalkarm minder dan 0,5% CaCO ₃	
	kalkrijk circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃	
	zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃	
Begrenzing onderliggende laag	scherp overgangsgebied < 0,3 cm	
	onscherp overgangsgebied 0,3 - < 3 cm	
	diffuus overgangsgebied 3 cm - < 10 cm	
Inclusies/archeologische indicatoren	weinig < 1%	
	matig 1-10%	
	veel > 10%	